

дієздатності, по-третє, про можливість визнання держави Україна та територіальних громад юридичними особами, внаслідок чого сучасна редакція ст. 329 ЦК України, як зазначалося вище, набуде нового змісту в разі її тлумачення з метою застосування для регулювання відносин власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Цивільний кодекс України: Закон України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.*
2. *Первомайський О. О. Держава Україна, територіальні громади, органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти публічного права [Текст] / О. О. Первомайський // Цивільний і Господарський кодекси: 2004–2014 рр. Монографія / І. В. Спасибо-Фатєєва, В. І. Крат, Ю. В. Мица та ін.; за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х.: Право, 2014. – С. 47–58.*
3. *Первомайський О. О. Юридична особа публічного права: проблеми визначення поняття [Текст] / О. О. Первомайський // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 12, 2013 р. / Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. – С. 88–92.*

Pervomayskiy O. Problems of interpretation and application of norms article 329 of the Civil Code of Ukraine

The article investigates provision of the acting Article 329 of the Civil Code of Ukraine that regulates the relations on the acquisition of property rights by a legal entity of public law. Pointed out contradictions that contained in this and other articles of the current legislation. Proposed a variant of improving mentioned article of the Civil Code of Ukraine.

Keywords: the subject of public law, legal person of public law, property rights, the acquisition of property right, grounds the acquisition of property right.

Первомайський О. А. Проблемы толкования и применения нормы статьи 329 ГК Украины

В статье исследуется норма действующей статьи 329 ГК Украины, регулирующая отношения по приобретению права собственности юридическим лицом публичного права. Отмечаются противоречия, содержащиеся в этой и других статьях действующего законодательства. Предлагается вариант усовершенствования указанной статьи ГК Украины.

Ключевые слова: субъект публичного права, юридическое лицо публичного права, право собственности, приобретение права собственности, основания приобретения права собственности.

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Пленюк М. Д.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті акцентується увага на обговоренні ідей існування юридичних фактів в доктрині приватного права. Відзначається, що саме юридичні факти є тим «важелем», що слугує виникненню, зміні та припиненню правовідношення.

Ключові слова: юридичні факти, зобов'язання, договір, фактичні обставини.

Фактичні обставини реальної дійсності, з якими пов'язані виникнення, зміна та припинення суб'єктивних цивільних прав та юридичних обов'язків, іменуються юридичними фактами.

Юридичні факти як явище правової дійсності мають тривалу історію свого становлення і розвитку. Відомо, що ще в римському приватному праві розрізнялось кілька підстав виникнення правових відносин: контракт, делікт, квазіделікт, квазіконтракт тощо. Відтак стає зрозумілим, що категорія «юридичний факт» виникла і розвивалася з практичної потреби, оскільки зумовлює різноманітність передумов руху конкретних правовідносин.

Теорія юридичних фактів є однією із найважливіших основоположних для цивілістики. Попри це, в доктрині цивільного права спостерігаються різні підходи щодо його розуміння. Так, з моменту виходу в 1958 р. наукової праці О. О. Красавчикова «Юридические факты в советском гражданском праве» (1958 р.) [1] наукові дослідження з наведеної тематики майже на проводились. У навчальних посібниках з теорії права юридичним фактам приділялась увага (обсягом дві-три сторінки), зазначаючи лише поняття юридичних фактів та їх класифікацію. В багатьох дисертаційних роботах вивчення

юридичних фактів здійснювалося на основі теорії розробленої О. О. Красавчиковим. Такий науковий розвиток надав можливість деяким вченим зробити висновок, що теорія юридичних фактів стала «аксіоматичною», адже не отримала в науці широкого наукового розвитку [2, с. 4].

Аналізуючи питання юридичних фактів в доктрині приватного права, доцільно зазначити, що сьогодні погляди вчених на розуміння юридичних фактів вагомо відрізняються від поглядів минулих років, оскільки з інтенсивним розвитком суспільних відносин, зі зміною суспільно-економічної формації, де до приватноправової сфери втягується й держава, з'являються нові права, серед яких речові, майнові права, невідомі раніше організаційні форми юридичних осіб тощо. Все це зумовлює виникнення особливих юридичних фактів і складів. Відтак перед наукою постає завдання не лише пов'язати взаємодію ідеї про юридичні факти з життєвими потоками, а й затвердити нове розуміння справедливості в умовах рівності державної і приватної власності, чітко окреслити межі цивільно-правового регулювання правовідношення, які сприятимуть гармонізації приватних та публічних інтересів.

Юридичні факти як явище правової дійсності мають тривалу історію свого становлення і розвитку. Відомо, що дефініційного визначення юридичні факти набули у XIX ст. у праці Фрідріха Карла фон Савіньї «Система сучасного римського права» (1840–1849 pp.). Саме Ф. К. Савіньї ще в 1803 р. у праці «Право володіння» звернув увагу на два основних елементи, які необхідні для визначення володіння річчю: 1) «*faktum Detention*», тобто фізичну можливість здійснювати володіння над річчю, і тим самими виключити інших осіб від такого володіння, тобто бути «необмеженим володільцем», який здійснює володіння за наявності волі (*animus*); 2) можливість документувати володіння як фізичними діями, так і символічними актами розглядалась як найважливіша підстава для виникнення, припинення чи втрати володіння. Вчений звертав увагу, що для повної характеристики володіння, а також для передачі речі необхідно передати не лише фактичне і фізичне панування, а також волю на володіння, яка виявляється в укладенні договору купівлі-продажу [3, с. 188]. Таку саму теорію юридичних фактів продовжили вчені романо-германської правової сім'ї, а в подальшому її перейняли і представники правової системи країн змішаного типу.

Схожим щодо «теорії Савіньї» є сучасний підхід, адже у зміст сучасного розуміння договору як юридичного факту вкладається такий самий правовий аспект, оскільки саме через волевиявлення сторін та правові дії відбувається виникнення, зміна та припинення цивільно-правових зобов'язань.

Усталеним на сьогодні є й розмежування комплексних елементів юридичних фактів на фактичні і юридичні. Адже за своїм змістом, з одного боку, юридичний факт – це реальне життєве явище дійсності – подія або дія, з іншого – це реальний факт, який, будучи передбачений нормою права, породжує певні правові наслідки, тобто виступає як факт юридичний. Відтак стає очевидним, що правова роль юридичних фактів істотно відрізняється від функціональної ролі «звичайних» фактів, тому «теорія юридичних фактів», яка існує завдяки вченому Савіньї, на сьогодні є беззаперечною.

Крім того, у правовій літературі існують й протилежні погляди. Так, представники науки цивільного права Німеччини, серед яких Thiago Reis, Ernst von Hippel, стверджували, що віра в існування і можливість юридичних фактів, а також зчеплення між цими фактами і правовим впливом має своїм наслідком постійну неприпустиму плутанину між фактичними обставинами і правовою оцінкою фактичних обставин [4], а також призводить до постійного змішування дійсності з юридичною оцінкою дійсності [5].

Професор Р. Кніпер, зазначаючи про недоречність існування юридичних фактів, стверджує, що для того, щоб надавати юридичне значення відносинам між особами, юридичні факти не потрібні, оскільки саме норми права встановлюють, які факти повинні мати місце для належного обґрунтування правових наслідків. Такі норми можуть бути закріплені як в звичаях, так і в кодифікованому акті чи рішенні суду. Які саме факти є правовими слід визначати виходячи зі змісту правових норм, а не із наступної юридичної операції, відповідно до якої певне коло фактів є наперед встановленим і, як певна модель, закріплені в нормах права йменуючись «юридичними фактами», виключаючи всеохоплюючий емпіризм [6]. На думку вченого, сьогодні немає необхідності закріплення конструкції юридичних фактів в нормах права, оскільки укладення договору є таким самим юридичним фактом, як і фактичне надання допомоги третій особі по управлінню фірмою чи нанесення шкоди. При цьому, за першим прикладом, юридичний факт є дійсним і обґрунтує вимогу, як і коли виконані відповідні норми договірної права Цивільного кодексу. За другим – приводить до потреби надання допомоги, якщо і тоді, коли мають місце умови (передумови) по управлінню фірмою без доручення. За третім – наведений факт виступає фактичною обставиною, яка призводить до виникнення деліктних зобов'язань. Отже, вирішальним для виникнення, зміни та припинення правовідношення є не факт, який визнаний юридичним, не приватна автономія у вигляді волевиявлення на укладення договору, а державний закон чи рішення суду є виключними підставами для виникнення юридичних обов'язків.

Скептично відносяться до теорії юридичних фактів і вчені англійської та американської доктрини права, в силу невизнання абстрактних юридичних понять. На їх переконання, про юридичні факти слід говорити виключно в процесуальному розумінні, а саме, як обставини, що підлягають доказуванню і мають вагоме значення для вирішення судової справи [7, с. 283].

В українській доктрині права деякі науковці, сприймаючи «теорію юридичних фактів», зазначають про безпідставне їх виокремлення серед елементів механізму правового регулювання. Зокрема, Н. М. Корчак, досліджуючи механізм правового регулювання відносин конкуренції, зазначає, що потреба виділяти юридичні факти в самостійний елемент є зайвою, адже, будучи передумовою правовідносин, останні поглинаються таким елементом, як правовідносини, вони є частиною – підстави їх виникнення: імперативно чи диспозитивно [8, с. 109]. На нашу думку, називати юридичні факти передумовами правовідносин є не зовсім правильно хоча б лише через те, що саме фактичні обставини слугують виникненню цивільно-правових зобов'язань. Принагідно зазначимо, що немає на сьогодні єдності й щодо «передумов» правовідносин. Так, одні вчені ставлять знак рівності між «умовою» та «юридичним фактом» наголошуючи на їх ототожненні [9, с. 71], інші ж, навпаки, звертають увагу на те, що юридичними фактами є лише дії чи події, а умови становлять юридично значущі обставини [10, с. 183].

На необхідності виділення умов як самостійного правового поняття у свій час наголошували такі вчені, як: В. Б. Ісаков, Р. О. Ханнонов, О. А. Матюхіна та інші. Зокрема, Р. О. Ханнонов звертав увагу, що юридично значущі умови мають тривалий характер, виникають до появи юридичних фактів (складів), можуть упродовж значного періоду існувати в потенційному стані, не породжуючи будь-яких правових наслідків. Юридичні умови не слід змішувати з юридичними фактами також й через те, що останні можуть поєднувати в собі сукупність юридичних фактів, пов'язаних між собою [11, с. 125].

Враховуючи наведене, можна виокремити кілька підходів розмежування юридичних умов та юридичних фактів: 1) юридичні умови, на відміну від юридичних фактів, обумовлюють юридичні наслідки лише побічно. Наприклад, у випадку, коли право власності переходить до покупця раніше за передачу самої речі, продавець зобов'язаний до її передачі зберігати річ і не допускати її погіршення; 2) юридичні факти завжди пов'язані із певним правовідношенням, як-от укладення договору зумовлює виникнення договірних зобов'язань, видача довіреності – виникнення прав та обов'язків тощо, тобто юридичний факт завжди породжує цивільні правовідносини. Натомість юридична умова може детермінувати кілька різних правових зв'язків, адже наявність однієї юридично значущої умови може призвести до виникнення цивільних правовідносин; 3) юридичні факти, зазвичай, розглядають як обставини разового значення (смерть особи, вчинення правочину, укладення договору). Юридичні ж умови можуть існувати й певний час, впливаючи на виникнення цивільних правовідносин.

Отже, з наведеного слідує висновок, що ототожнення юридичних фактів та юридичних умов є неприпустимим, оскільки юридичні факти завжди породжують певний наслідок, тоді як «умова» може існувати й без такого.

У правовій літературі існують думки вчених, що юридичні факти є підставою виникнення правовідносин, їх зміни та припинення, у зв'язку з чим забезпечують увесь цикл їх існування і мають займати окрему стадію, а тому не є окремим елементом механізму правового регулювання. З виникненням правовідношення починається реальна дія права, тому юридичні факти існують у кожному елементі механізму правового регулювання [12, с. 44].

З наведеного вище очевидним є те, що одні вчені вагомо применшують роль юридичних фактів, інші – навпаки прибільшують їх роль. На нашу думку, юридичні факти як підстави виникнення, зміни та припинення цивільно-правових зобов'язань є найважливішим правовим елементом, так би мовити, основним «важелем» запуску виникнення та існування цивільного правовідношення. Адже норма права без відповідного «запуску» (підписання договору, нанесення шкоди) буде мертвою, і в майбутньому не приведе до правових наслідків. Тому дослідження ролі юридичних фактів в цивільно-правових зобов'язаннях є актуальним на сьогодні, а думки вчених про те, що юридичні факти пережили свою епоху і, відповідно, відпала потреба в їх науковому дослідженні є надто голосливими й передчасними. Юридичні факти вплетені в мозаїку правової дійсності утворюють її загальну картину, відтак потребують нового погляду з боку науковців, особливо тепер при обранні державою курсу на європейський простір.

Для цивільно-правових зобов'язань цінними є лише ті юридичні факти, які тягнуть за собою юридичні наслідки. Адже із внесенням поняття «юридичного факту» до «тіла» правової норми (ч. 2 ст. 11 ЦК України) впливає принципова позиція законодавця щодо погодження із сталою теоретичною, за якою підставою виникнення цивільних прав та обов'язків є юридичні факти. Взаємозв'язок юридичних фактів і суб'єктивних прав полягає в обов'язковій присутності перших, тобто для доведення наявності в особи конкретного суб'єктивного права слід встановити, чи мав місце юридичний факт, який був підставою виникнення цього права [13, с. 32]. Так, для можливості успадкування майна тими особами, які не перебували у зареєстрованому шлюбі, слід довести факт проживання з померлим строком не менше п'яти років. У разі доведення таких обставин особа має право успадковувати майно в порядку спадкування четвертої черги відповідно до ст. 1264 ЦК України.

ЦК України спеціально встановив, що цивільні права та обов'язки виникають не тільки із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства (договори та інші правочини, створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності,

завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі тощо), а також і з дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки, а так само з інших юридичних фактів (ч. 1 та 2 ст. 11 ЦК України).

За загальним правилом, значення юридичного факту, який породжує передбачені нормою цивільного права цивільні права та обов'язки, може мати лише така дія або подія, яка цією нормою і передбачена. І лише в тих випадках, коли певні цивільні відносини, які об'єктивно потребують правового врегулювання, оскільки не врегульовані ЦК України, іншими актами цивільного законодавства або договором, їх регулювання здійснюється за аналогією відповідно до положення ст. 8 ЦК України. В наведеному значення юридичного факту, який породжуватиме права та обов'язки суб'єктів створених ними цивільних правовідносин, матиме дія чи подія, яка хоч і не названа в нормі цивільного права, однак подібна до названої.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати, що роль юридичних фактів є найважливішою в цивільно-правових зобов'язаннях, адже цивільні права та обов'язки можуть виникати як безпосередньо на підставі норм цивільного права, так і з підстав, які не названі в правових нормах. При цьому наявність юридичного факту є обов'язковою у кожному разі, адже в силу обставин реальної дійсності відбувається виникнення, зміна та припинення суб'єктивних прав та обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Красавчиков О. А.* Юридические факты в советском гражданском праве / О. А. Красавчиков. – М.: Госюриздат, 1958. – 182 с.
2. *Рожкова М. А.* Юридические факты гражданского и процессуального права: соглашения о защите прав и процессуальные соглашения / М. А. Рожкова // Исслед. центр частного права. – М.: Статут, 2009. – 332 с.
3. *Савиньи Ф. К. фон.* Система современного римского права: В 8-и т. Т. II / Пер. с нем. Г. Жигулина; Под ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. – М.: Статут; Одесса: Центр исследования права им. Савиньи, 2012. – 573 с.
4. *Гиппель Е. ф.* Проблема частной автономки сделок / Е. ф. Гиппель, 1936. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.juridicheskie-fakty-vozniknovenie-i.html>.
5. *Гиппель Е. ф.* О закономерности юридического создания системы/ Е. ф. Гиппель // Zur Gesetzmäßigkeit juristischer System bildung. – 1930. – 829 с.
6. *Книпер Р.* Юридические факты: возникновение и упадок одного правового института в немецком праве: материалы Международной научно-практической конференции в рамках ежегодных цивилистических чтений «Юридические факты как основания возникновения, изменения и прекращения гражданских правоотношений», посвященной 20-летию НИИ частного права и 10-летию Казахстанского международного арбитража и организованной НИИ частного права Каспийского университета, Германским обществом по международному сотрудничеству (GIZ), Юридической фирмой «Зангер» и Казахстанским международным арбитражем, 21–22 мая 2015 г. / Р. Книпер. – Алматы, 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.kz/4714796-juridicheskie-fakty-vozniknovenie-i.html>.
7. *Общая теория государства и права.* Академический курс в 2-х томах / Под ред. проф. М. Н. Марченко. Том 2. – Теория права. – М.: Изд. Зеркало, 1998. – 622 с.
8. *Корчак Н. М.* Державне регулювання відносин конкуренції в Україні (господарсько-правовий аспект): монографія / Н. М. Корчак. – 2014. – 336 с.
9. *Матюхина А. А.* Нормативные условия осуществления норм советского права / А. А. Матюхина // Вестник Московского университета. Право. – 1982. – № 6. – С. 71–79.
10. *Бодерскова Г. С.* Юридические факты в механизме правового регулирования трудовых отношений рабочих и служащих / Г. С. Бодерскова // Межвузовский тематический сборник. – Калинин, 1982. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.juristlib.ru/book_6024.html.
11. *Ханнанов Р. А.* Нормативные условия в динамике гражданского правоотношения / Р. А. Ханнанов // Советское государство и право. – 1973. – № 8. – С. 125–128.
12. *Коструба А. В.* Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин: монографія / А. В. Коструба. – К.: Ін Юре, 2014. – 376 с.
13. *Иванова З. Д.* Юридические факты и возникновение субъективных прав граждан / З. Д. Иванова // Совет. государство и право. – 1980. – № 2. – С. 31–38.

Plenyuk M. D. The Role of legal facts in civil law obligations

The article focuses on the discussion of the idea of the existence of legal facts in the doctrine of private law. It is noted that legal facts are the «rechavam» that is the emergence, alteration and termination of the relationship.

Key words: juridical facts, obligation, contract, factual circumstances.

Пленюк М. Д. Роль юридических фактов в гражданско-правових обязательствах

В статті акцентується увага на обговоренні ідей існування юридических фактов в доктрині частного права. Ззначається, що саме юридическі факти є тем «рычагом», що слугує виникновению, изменению и прекращению правоотношения.

Ключевые слова: юридическі факти, обязательства, договор, фактическі обстоятелства.

ДИФУЗНІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ – СПОЖИВАЧА ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ**Пожоджук Р. В.**

кандидат юридических наук, молодший науковий співробітник відділу проблем договорного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті здійснено спробу відійти від загальної класифікації прав споживачів для створення інтенсивного їх захисту у конкретній сфері. Йдеться про дифузні права споживача у сфері постачання електроенергії, які повинні бути самостійними у загальній системі прав споживача.

Ключові слова: права споживача, фізична особа–споживач, електрична енергія, суб'єктивне право, дифузний інтерес.

Відповідно до ч. 3. ст. 42 Конституції України держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів. Стаття 15 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) передбачає, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання, а також має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Отже, держава гарантує захист цивільних прав та інтересів.

Серед праць вітчизняних і зарубіжних учених, які окреслювали окремі проблеми захисту прав споживачів, заслуговують на увагу роботи Г. Альпі, А. Гриняка, М. Гудими, О. Дзери, І. Дудли, І. Кандафарової, М. Каппеллетті, Р. Колагранде, О. Письменної, О. Черняк та інших. Проте, незважаючи на ґрунтовні дослідження науковців, поза увагою залишаються права споживачів у сфері електроенергетики.

В одному з проведених досліджень світового досвіду у сфері захисту прав споживачів [1, с. 138] було запропоновано нову категорію цивільного права України – *дифузних прав як прав, що відображають індивідуальні інтереси особи, об'єднані в окрему групу, мають неподільну природу та об'єднані не стільки специфікою взаємовідносин між ними, скільки їх різноманітністю, проте спрямованістю на задоволення однорідного інтересу*. Базуючись на вказаному визначенні, метою цієї статті є виокремлення дифузних прав фізичної особи–споживача електричної енергії та надання такій категорії визначення. Водночас, насамперед, доцільним вбачається висвітлення існуючих загальних класифікацій прав споживачів.

15 березня 1962 року президент США Джон Ф. Кеннеді виголосив історичне звернення до Конгресу США, в якому він виклав своє бачення прав споживачів. Це був перший раз, коли будь-який політик попередньо встановив такі принципи [2]. Проголошені Дж. Кеннеді права були розширені міжнародною організацією споживачів (Consumers International), яка визнає такі основні права споживачів: 1) *право на задоволення основних потреб* – мати доступ до основних, необхідних товарів і послуг: адекватне харчування, одяг, притулок, охорону здоров'я, освіту, житлово-комунальні послуги, воду і санітарію; 2) *право на безпеку* – бути захищеним від продуктів, виробничих процесів і послуг, які є небезпечними для здоров'я або життя; 3) *право бути поінформованим* – отримувати відомості, які необхідні для здійснення усвідомленого вибору і бути захищеним від нечесної або такої, що вводить в оману реклами і маркування; 4) *право вибору* – бути в змозі вибрати з різноманітного асортименту продуктів та послуг, запропонованих за конкурентоспроможними цінами з гарантією задовільної якості; 5) *право бути вислуханим* – мати споживчий інтерес, що представлений в процесі створення і реалізації державної політики, і в розвитку продуктів і послуг; 6) *право на відшкодування збитків* – отримати справедливе врегулювання претензій, включаючи компенсацію за введення в оману, низькоякісні товари або незадовільні послуги; 7) *право на споживчу освіту* – отримання знань і навичок, необхідних для прийняття інформованого, впевненого вибору щодо товарів та послуг, бути обізнаним про основні права та обов'язки споживачів і як впливати на них; 8) *право на здорове навколишнє середовище* – жити і працювати в навколишньому середовищі, яке незагрозливе для добробуту теперішніх та майбутніх поколінь [2]. Подібні права споживачів передбачено Хартією захисту споживачів [3]. На основі наведених класифікацій прав споживачів, що визнані міжнародними